

Høgskolen i Telemark

EKSAMEN

**2113 Litteratur før 1900/
2614 Litteratur før 1900 for Internasjonale studenter**

13.desember 2010

Tid:	KL 09.00 – 14.00 (4 t.)
Målform:	Bokmål/Nynorsk
Sidetall:	2 med framside + vedlegg
Hjelpemiddel:	Ingen
Merknad:	Alle 4 oppgavene teller likt
Vedlegg:	9 sider

Eksamensresultata blir offentliggjort på nettet via Studentweb

2113 Litteratur før 1900

Skriv ei av dei 2 oppgåvene:

Oppgåve 1:

Gi ein litterær analyse av "Draumkvedet". Gjer deretter greie for hovudtrekk i norsk folkedikting. Legg om lag like stor vekt på begge spørsmål.

Oppgåve 2:

Analyser Amalie Skrams novelle "Karens jul". Gjer deretter greie for nokre hovudtrekk ved naturalismen. Legg om lag like stor vekt på begge spørsmål.

2614 Litteratur før 1900 for internasjonale studenter.

Skriv en av de 2 oppgavene:

Oppgave 1:

Gi en litterær analyse av "Draumkvedet" Gjør deretter rede for noen hovedtrekk i norsk folkedikting. Legg om lag like stor vekt på begge spørsmål.

Oppgave 2:

Analyser Amalie Skrams novelle "Karens jul". Gjør deretter rede for noen hovedtrekk ved naturalismen. Legg om lag like stor vekt på begge spørsmål.

Fyrst var eg i uteksti,
eg for over dyrering.
Sund'e var mi skarlakskåpe,
og neglan' av kvar min fing.
– For månen skin'e, og vegene falle så vide.

Så var eg i uteksti,
eg for over dyretrå.
Sund'e var mi skarlakskåpe,
og neglan' av kvar mi tå.

Å Gjeddarbrui den er vond,
og ikkje god å gange.
Bikkjene bit, og ormane sting,
og stutane stend og stangar.

10

Der såg eg dei ormane tvei,
dei hogg kvarandre i kjeffe.
Det var syskenborni i denne heimen,
dei mune kvarandre ekte.

Eg hev gjenge våsemyrann',
der hev 'kje stade meg grunn.
No hev eg gjenge Gjeddarbrui,
med rapa mold i munn.

Sæl er den i fødesheimen,
den fattige gjev'e skor.
Han tarv ikkje berrføtt'e gange,
på kvasse heklemo.

Sæl er den i fødesheimen,
den fattige gjev'e rug.
Han tarv ikkje somlug gange,
på høge Gjeddarbru.

Sæl er den i fødesheimen,
den fattige gjev'e korn.
Han tarv ikkje reddast på Gjeddarbrui,
for kvasse stutehorn.

16

Sæl er den i fødesheimen,
den fattige gjev'e brau.
Han tarv ikkje reddast i andre heimen,
å lide noko naud.

Sæl er den i fødesheimen,
den fattige gjev'e klede.
Han tarv ikkje reddast i andre heimen,
anten for spott eller hæde.

Så tok eg på ein vetters stig,
der isane vore blå.
Men Gud skaut det i hugen min,
eg vende meg derifrå.

Så tok eg på ein vetters stig,
alt på mi høgre hond.
Så såg eg ned til Paradis,
det lyser over vide lond.

Så såg eg ned til Paradis,
det mune meg 'kje bette hende.
Der kjende eg att'e gudmor mi,
med raude gull på hende.

20

Så såg eg att'e gudmor mi,
det mune meg 'kje betre gange.
«Reis du døg til Broksvalin',
for der skal domen stande!»

Så møtte eg ein mannen,
og kåpa den var blod.
Han bar eit barn under sin arm,
i jordi han gjekk til kno.
– I Broksvalin', der skal domen stande.

Så møtte eg ein mannen,
kåpa den var av blå.
Det var honds armer i den heimten,
var trong i desse tid.

Der kom ferd nord til,
det tottest meg vera best.
Fyre reid Grutte Grutte goge,
han reid på svalan best.

Så kom ferd sunn til,
det tottest meg vera best.
Fyre reid sankt såle-Mikkjel,
og neste Jesus-Krist.

Så kom den ferdi sunnantil,
 ho tottest meg vera trå.
 Fyre reid sankte såle-Mikkjel,
 og luren under armen låg.

Det var sankte såle-Mikkjel,
 han bles i luren den lange:
 «Og no skal alle syndesjelene,
 fram for domen stande!»

Men då skalv alle syndesjelene,
 som ospelauv for vinde,
 og kvar den, kvar den sjel der var,
 ho gret for syndene sine.

Og det var sankte såle-Mikkjel,
 han vog med skålevekt.
 Så vog han alle syndesjelene,
 bort til Jesum Krist.

Så vakna eg den trettande,
 omtrent ved midnattstid.
 Å Gud bevare ein og kvar
 for å vandre i slik ei tid.
 – Og det var Olav Åkneson, som hev'e sove så lenge.

Så vakna eg om trettandagen,
 av den lange svevnen.
 Det er ei sjelefreisting
 å falle slik i draume.»

«Du hev gleymt'n lengi no», svarar lensmannen. «Sét slikt!»
knurrar han Lars; han legg arbeidsveiden frå seg for den
dagen.

Morgonen etter er han huglaus. Det kann ikkje bli noko
av med nokon ting no, fyrr han hev vori av og høvrt, um han
kann få låne pengar til skatten, tykkjer han.

«Ja hev du no set slikt!» knurrar han Lars og klår seg att-um
øyra. «Her det kje som det var utgjort! Og no kjem omna aul»
Og so set han i, at «no fær det vera med læo til hausten då».

«Men», legg han til, «kjem det noko i veggen då med, ja so
peikede fær eg kje til Amerika!» — — —

AMALIE SKRAM

(1846—1905)

De sterke ordene Amalie Skram nyttet om «Stordåb», skyldes utvilsomt at den tale til noe av det dypeste i henne selv, medfølelsen med de små og svake. Og hennes egne første fortellinger, «Madam Høiers laie-folk» og «Karens jub», er nær i slekt med «Stordåb»; også her kan vi tale om Kristiania-naturalisme. Men hos henne er den av et beiskere slag. Reit nok ville hun ikke forkynne eller diskutere i sin diktning, men la tingene tale for seg selv. Men hun forstod da også å få dem til å tale. I norsk litteratur fns det ikke krassere satire over det kristelige og borgerlige samfunn enn denne julefortelling om «mor og barn».

Som Kieland og Garborg skulle Amalie Skram skape sine ypperste ting i et større format og på grunnlag av et stoff som hun kjente fra barndom og ungdom: vestlands- og Bergens-romanen *Hellemyrsfolket*, sjø- og ekteskapsfortellingen *Forraadt*. Men alt i «Karens jub» fns det trekk som peker fram mot *mesterskapet*.

KARENS JUL

På en af dampskibskajerne i Kristiania lå der for en del år siden et gråmalet træhus med fladt tag, uden skorsten, omtrent 4 alen langt og lidt kortere på den anden lid. I begge tværvæggene var der et lidet vindu, det ene lige overfor det andet. Døren vendte mod søsiden og kunde lukkes både indvendig og udvendig med jernkroge, der blev hægtet fast i kramper af samme metal.

Hytten var oprindelig bleven opført til færgemandene, for at de skulde have tag over hodet i regnvejr og i vinterkulden, når de sad og drev og vented på, at nogen skulde komme og forlange båd. Senere, da smådampene mere og mere slugte trafikken, var færgemandene trukket andet steds hen. Så blev

huset kun benyttet lejlighedsvis af hvem det kunde falde sig. De sidste, som havde gjort brug af det, var nogle stenarbejdere, når de holdt sine måltider to ad gangen, da de en sommer reparerte på kajstykket i nærheden.

Siden var der ingen, som tog notits af den gamle, lille rønne. Den blev stående, hvor den stod, fordi havnevesenet ikke fik det indfald at ta den bort, og fordi ingen indgik med klage over, at den stod i vejen for nogen eller noget.

Så var det en vinternat i december måned hen under jul. Det drev så snåt med sne, men den smelted, mens den faldt, og gjorde den klæbrige mølje på kajens brostene alt vådere og federe. På gaslygterne og dampkranerne lå sneen som et gråhvidt, fintfynset overtræk, og kom man tæt ned til skibene, kunde man skimte gjennem mørket, at den hang i riggen som guilander mellem masterne. I den mørkegrådisige luft, fik gasflammerne i lygterne en skidden, brandgul glans, mens skibsantennerne lysede med et grumset-rødt skin. Af og til skar den knaldende lyd fra skibsklokkerne med et brølt gnedder gjennem den fugtige atmosfære, når vagten om bord slog glas til afløsning.

Politikonstablen som patruljerte på kajen, stansede ved gaslygten udenfor det forhenværende fergemandshus. Han trak sit uhr frem for at se, hvor langt natten var leden, men idet han holdt det op mod lyset, hørte han noget som ligned barnegråd. Han lod hånden synke, så sig om og lytted. Nej, det var ikke så. Op igjen med uret. Lyden var der åter, denne gang blandet sammen med en sagte tyssen. Igjen lod han hånden synke, og igjen blev det stille. Hvad djævelen var dette for narren? Han gav sig til at snuse om i nærheden, men kunde ingen ting opdage. Før tredje gang kom uret op mod gas-skannet, og denne gang fik han fred til at se, at klokken straks var 4.

Hag drev opover, forbi huset, undred sig lidt, men tænkte slutelig, at det vel måtte ha vært indbildning, eller hvordan det nu kunde hænge sammen.

Da han en stund efter kom samme vej tilbage og nærmed sig huset, skotted han til det. Hvad var det? Så han ikke noget røre sig derinde? Gaslygterne udenfor kastede fra begge sider skinnet ind gjennem vinduerne, så det tog sig ud, som var der tændt lys derinde.

Han gik hen og kig ind. Ganske rigtig. Der sad et væsen

på bænken tæt under vinduet, en hiden sammenkrøget skikkelse, som bøjed sig forover og pusled med noget, han ikke kunde se. Et skridt omkring hjørnet, og han stod ved døren og vilde ind. Den var strengt.

«Luk op» - råbte han, og banked på med sin kno.

Han hørte det fare op med et sæt, der kom som et svagt, forskrækket udbråb, og så blev det ganske stille.

Han banked igjen med sin knyttede næve og gjentog:

«Luk op, Dere derinde! Luk op på øjeblikket!»

«Hvad er det? Herregud, her er ingen her», kom det forskræmt fra tæt ved døren.

«Luk op. Det er politiet!»

«Jøsses, er det Polletie! - Å kjære væne, det er bare mig, jæ gjør ingen ting, bare blotenes siter her, skjønner dere.»

«Kan Dem se til at få op med døren med Dem, eller Dem ska få andt å vite. Vil Dem . . .»

Han kom ikke længer, for i det samme gik døren op, og i næste nu luded han sig gjennem åbningen ind i det lave rum, hvor han akkurat kunde stå oprejst.

«Er Dem galen! Inte lukke op for politiet! Hvad tænker Dem på?»

«Om forladelse, Hr. Polletie, - jæ lukker jo op, ser dere.»

«Det var nok også bedste råen» - brummed han.

«Hvad er du for en, og hvem har git dig lov til at ta lossent her?»

«Det er bare mig, Karen» - hvisked han. «Jæ siter her med ungen min.» Politikonstablen tog den talende nærmere i øjesyn. Det var et tyndt, lidet fruentsimmer, med et smalt, blegt ansigt og et dybt kjortelar på den ene kind, ret op og ned som en stage, og øjensynlig næppe ganske voksen. Hun var iført et lysebrunt overstykke, en slags kofte eller jakke, hvis snit røbed, at den havde kjendte bedre dage, og et mørkere kjoleskjørt, der hang i laser forneden og nåed hende til anklerner. Fødderne stak i et par hullede soldaterstøvler, hvis åbninger foran var uden snørrebånd.

I den ene arm holdt hun en byldt filler, der lå tværs på hendes liv. Ud af byltens øverste ende stak noget hvidt. Det var et barnehode, som died hendes magre bryst. Om hodet havde hun en tjavs af et tørklæde, der var knyttet under hagen, bag i nakken stak hårfiserner frem. Hun rysted af kulde fra øverst til nederst, og når hun fytted sig, klissed og knirked det i støvlerne,

som stod hun og stampet i en grødagtig substans. «Jæ truddede inte, det ku sjanere nå'ens» - blev hun ved i en pibende tone - «det står jo her, dette kotte?».

Politkonstablen fik en beklømmende fornemmelse. I det første øjeblik havde han tænkt at drive hende ud med fyndige ord og la hende slippe med en advarsel. Men da han så på dette elendige barn, som stod der med det lille kryb i armen og trykket sig op ad bænken og ikke turde sætte sig af frygt og ydmyghed, gik der et slags rørelse igjennem ham.

«Men i Jessu navn da, - hvad bestiller du her, pika mi?» Hun opfangede den mildere klang i hans stemme. Angsten fortog sig, og hun begyndte at græde.

Konstablen trak døren til og lukked den.
«Sæt dig ned lidt» - sa han - «ungen er sagra tung å stå og holde på». - Hun gled stille ned på bænken.

«Nåddas» - sa konstablen opmuntrende og satte sig på den modsatte tværtænk.

«Å Herregud. Hr. Polletti - la mig få være her», læspest hun gjennem gråden. «Jæ ska inte gjøre ugagn, inte det værdige gran - skulle rent etter mig - Dere ser selv - her er ingen urenslighet - det der, er brødkorper». - Hun pegte på et lille krytte nede på gulvet. «Jæ går og ber om dagene. - I flasken er der en skvart vand. - La mig få være her om nætterne, te-dess jæ får plassa mi tilbake - bare madammen kommer» - hun holdt inde og smød sig i fingrene, som hun aftrorred på sitt skjørt.

«Madammen, hvem er nå det da?» spurgte konstablen.
«Det var hende, jæ tjente hos. - Jæ hadde slik pen kondition med 4 kroner månen og frukost, men så kom jæ i uløkke, og så måtte jæ jo velk, forstas. Madam Olsen gik sjøl og fik mig på stiftelsen, hu er så snil, Madam Olsen, og jæ var i tjenesten, like- tedess jæ gik på stiftelsen og la mig, for hu er alene, Madam Olsen, og hu sa, hu sku beholle mig, tedess jæ inte ku' orke mere. Men så kom dette på, at Madam Olsen sku' reise, for hu er jørdemor, Madam Olsen, og så blev hu syk higgnes der-oppe på landet, og nu siger dem, hu kommer inte før til jul». «Men gudbevare mig vel, at gå slik og slæpe omkring med ungen, mens du ventar på Madammen. Kan der være mening i slikt nå'e?» konstablen rystet på hovedet.

«Jæ har ingenstans å være» - sutred hun. «Nu siden får min dedde, er der ingen til å ta mig i forsvær, når min stedmor kaster mig ut».

«Men barnetaren da?»

«Han da», sagde hun og gjorde et lille kast med nakken.

«Der er nok inte nå'en skik å få på ham løb».

«Men du ved da vel det, at du kan få'n dømt til å betale for barneb». «Ja, dem siger så», svarte hun. «Men hvordan ska en bære sig ad, når han inte finns?»

«Opgi du bare navnet hans til mig, du» - mente konstablen - «så ska han nok bli fremskaffet».

«Ja, den som vidste det», - sagde hun stillfærdigt.

«Hå for nå'e! Kjender du inte navnet på dit eget barns far?»

Karen stak fingeren i munden og suged på den. Hodet gled forover. Der kom et hjælpeløst, fjollet smil på ansigtet. «N-e-j», hvisked hun med en langtrukken betoning på hvert bogstav og uden at ta fingeren bort.

«Nå har jeg allrig i mine dager hørt så galt», - satte konstablen i. «I Jessu navn da, hvordan gik det til, at du kom isammens med ham?»

«Jæ traf ham på gata om kvællene, når det var mørkt», sa hun, «men det varte inte længe, før han ble borte, og siden har jæ aldrig set ham».

«Har du inte spurgt dig for da?»

«Det har jæ nok alltes, men der er ingen som véd, hvor han er aflet. Han har tat sig en plass på landet, ventelig, for han hadde enen med hester eller kjør å gjøre det ku jæ kjenne på loka, som folgte ham».

«Gud bevare mig vel for et slags steb», mumlet konstablen.

«Du må gå og melde dig til fattigræsenet», sagde han højere, «så der kan bli en greje på dettenherre».

«Nej det gjør jæ inte», svarte hun pludselig stærdig.

«Det er da vel bedre å komme på Mangelsgården og få mad og husly, fremfor det, du går på nå», sa konstablen.

«Ja, men når bare Madam Olsen kommer - hu er så snil, Madam Olsen - hu tar mig til månespike, jæ ved det så vist, for hu lovte det - så kjenner jæ en kone, som vil ta os i lossji for 3 kroner månen. Hu vil passe ungen, mens jæ er hos Madam Olsen, og så ska jæ gjøre hennesses arbeid, når jæ kommer fra Madammen. Det blir så vel altsammen, når bare Madam Olsen kommer, og hu kommer til jul, siger dem».

«Ja, ja, jenta mi, hver som er voksen, rå'er sig sjøl, men her har du ingen rettighed til å opholde dig».

«Om jæ sitter her om natten - kan nå det gjøre nå'e? Å

hertegud la mig få lov til det, ungen ska ikke få skrike. Bare til Madammen kommer – å go'e Hr. Polletti, bare til Madammen kommer».

«Men du fryser jo forderret, både du og barnet». Han så på hendes usle klær.

«Her er da alties likere her end ute på åpne gata, ser dere. Å, Hr. Polletti – bare til Madammen kommer».

«Egentlig så sku' du nu på stasjonen, ser du» – sa konstablen i en overvevende tone og klæd sig bag øret.

Hun fo'r op og flyttet sig hen til ham. «Ante gjør det, inte gjør det», klynked hun, idet hun med sine frosne fingre greb fat i hans ærme. «Jæ ber så vakkert – i Guds navn – bare til Madammen kommer».

Konstablen betænkte sig. Tre dage til julen, regned han ud.

«Ja, ja, lad gå», sa han højt, idet han rejste sig. «Du kan være her til julen, men ikke en dag længer. Og læg mærke til det: Der er ingen som må vite det».

«Gud signe dere, Gud signe dere, og tak skal dere hø», brød hun ind.

«Men pas på at være væk kl. 6 præcis om morgenen, før de begynder trafikken herude», la han til, da han var halvt ude af døren.

Næste nat, da han kom forbi hytten, stansed han og så ind. Hun sad i en skrå stilling, tilbageøenet mod vinduskarmen. Hendes profil med knyttetørklædet om hodel, tegned sig svagt mod ruderne. Barnet lå ved brystet og dled. Hun rørte sig ikke og syntes at sove.

Ud på morgenen slog det om til frost. I løbet af den næste dag gik termometeret ned til 12 grader. Det blev gneuldrende kulde med klar og stille luft. På vinduerne i det lille færgemandshus kom der et tykt lag af hvidt rim, som gjorde ruderne aldeles uigjennemsigtige.

Julæften blev der igjen vejforandring. Det tæed og drypped allestedt fra. Man var næsten nødt til at gå med paraply, endskjønt det ikke regned.

Nede på kajen var alle pakhusvinduerne atter blevne isfri, og førret var værre end nogensinde.

Om eftermiddagen ved totiden kom konstablen derned. Han havde haft orlov de sidste par nætter på grund af en forkjølelsesfeber, som lægen havde git ham attest for. Nu skulde han ud og snakke med en fyr på et af dampskibene.

Hans vej faldt forbi huset. Endskjønt det allerede var begyndt at skumre, så han det dog i flere skridts afstand, det der bragte ham til at stanse og bli så underlig ilde ved. Der sad hun i nøjagtig den samme stilling som hin nat for to dage siden. Det selvsamme strykke profil på ruden. Han anstilled egentlig ikke nogen refleksion derover, bare følte sig greben af gru over dette forstenede selvsamme. Der gik en uvilkarlig gysen igjennem ham. Skulde der være hændt noget?

Han skyndte sig hen til døren; den var stængt. Så slog han i styrker en rude, fik fat på en jærnstang, som han strakte ind gjennem åbningen og hægled med den krogen af krampen. Trådte så ind, sagte og forsigtigt.

De var stændt begge to. Barnet lå op til moderen og holdt endnu i døden brystet i munden. Nedover dets kind var der fra brystvorten silet nogle dråber blod, som lå størket på hagen. Hun var forferdelig udtæret, men på ansigtet lå der som et stille smil.

«Stakkars jente, for jul hun fik», mumled konstablen, mens han visked sig i øjet.

«Men kanskje det er bedst, som det er for dem begge to. Vorherre, han har nå vel en mening med det».

Han gik ud igjen, trak døren til og gjorde krogen fast. Skyndte sig så på stationen for at melde tildragelsen.

Den første arbejdsdag efter julehalgen lod havnevesenet det gamle færgemandshus rive ned og transportere bort. Det skulde ikke stå der og være tilholdssted for alskens løsgangere.

DRAUMKVEDET

1 Olav han var i voksteren,
han var som ein seljerunne.
Far og mor dei unte han vel,
ifrå han tala kunne.

Olav han var i voksteren,
han var som ein seljetein'e.
Far og mor dei unte han vel,
frå han kom i denne heimen.

Han la seg ned om joleftanskvelden,
sterkan svevnen fekk.
Han vakna 'kje før om trettandagen,
då folket i kyrkjunn' gjekk.
– Og det var Olav Åkneson, som hev'e sove så lenge.

Han vakna 'kje før om trettandagen,
då soli rann i lie:
«I dag vil eg til kyrkjunne,
fortelje vil eg draumo mine».

5 Han vakna 'kje før om trettandagen,
då soli rann i lie.
Då salar han ut fljotan folen,
og legg på dei forgylte miler.

«No stend'e du for altaren,
og legg ut teksten din.
Så stend'e eg i kyrkjedøri,
fortelje vil eg draumen min.